

Asia: VN/14933/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annetun lain 1 ja 24 § :n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Rikosuhripäivystys kannattaa esitystä ja kiittää työ- ja elinkeinoministeriötä hallituksen esityksen kattavasta ja realistisesta arviosta lakimuutoksen vaikutuksista luonnonmarjankerääjien hyväksikäyttöön puuttumiseen sekä kerääjän oikeudellisen aseman parantamiseen ja selkeyttämiseen.

Kuten HE-luonnoksessa todetaan, ei työsuhteisuus itsessään estä hyväksikäyttöä, mutta asettaa selkeämmät minimiehdot esimerkiksi poimijan ansiotasolle ja siirtää työnantajille toimintaan liittyvää riskiä, joka on tähän saakka ollut lähes kokonaan poimijoilla.

Koska poimijoille ei ole taattu minimiansiota ja he ovat pääasiassa itse vastanneet Suomeen tuloon ja Suomessa oleskeluun liittyvistä kustannuksista, ei yrityksen ole tarvinnut arvioida todellista poimijoiden määrän tarvetta eikä esimerkiksi poimijan kykyä suoriutua raskaasta, maastossa tehtävästä työstä.

Rikosuhripäivystyksen asiakkaana olleet poimijat ovat usein kertoneet kokemuksensa olleen, että huonot ansaintamahdollisuudet johtuvat osaksi liian suurista poimijamääristä sekä niiden aiheuttamista poimijaryhmän sisäisistä valtarakenteista, joissa tietyille poimijoille tai poimijaryhmille on osoitettu parhaat marjankeruupaikat ja siten annettu muita paremmat mahdollisuudet hyvään ansiotasoon. Lisäksi poimijan sairastuessa ja menettäessä työkykynsä Suomessa olon aikana, hän on myös menettänyt mahdollisuutensa kerätä ansioita. Samaan aikaan hän on edelleen ollut velvollinen maksamaan päivittäiset majoitus- ja ruokakulut. Myös tästä syystä poimijalle aiheutuva taloudellinen riski Suomeen marjanpoimintaan tulosta on ollut merkittävä. Työsuhteessa oleva

kausityöntekijä on työterveyspalveluiden piirissä sekä oikeutettu sairauslomaan, mikä vähentää myös tätä riskiä.

Kuten HE-luonnoksessa todetaan, on suurin osa Rikosuhripäivystyksen asiakkaana olleista luonnonmarjanpoimijoista kertonut heille ennen Suomeen tuloa annetusta epärealistisesta kuvasta ansaintamahdollisuuksista sekä niiden suhteesta matkasta, majoituksesta, ruokailusta ja poimintapaikoille siirtymisestä aiheutuviin kustannuksiin. Heille ei myöskään ole annettu tietoa esim. edellä mainituista riskeistä.

Rikosuhripäivystyksen asiakkaaksi on jo pitkään tullut vuosittain myös useita työsuhteisia maatalouden kausityöntekijöitä, jotka ovat kertoneet mahdollisesta hyväksikäytöstä työssään. Vaikka hyväksikäyttöä esiintyy valitettavan laajalti myös työsuhteisessa kausityössä, on näiden asiakkaiden neuvonta ja tilanteeseen puuttuminen kuitenkin helpompaa, sillä yleisitova maatalousalan työehtosopimus luo selkeän kehikon esimerkiksi minimiansioista ja työajoista. Luonnonmarjanpoimijoiden kohdalla tilanteisiin on ollut vaikea puuttua, mikäli hyväksikäyttö ei ole ollut selvää ja räikeää, minkä vuoksi ilmi tulleet tapaukset ovat käytännössä olleet vakavia ihmiskauppaepäilyjä. Työsuhteisten kausityöntekijöiden osalta puutteellisiin työoloihin on voitu puuttua matalammalla kynnyksellä, esimerkiksi kun maksettu palkka on ollut TES:n asettamaa tasoa alhaisempi, jolloin rikostutkintoja on voitu aloittaa myös lievemmistä kiskonta- tai työsyryntärikoksista ja työntekijällä on ollut periaatteessa mahdollisuus periä esimerkiksi palkkasaatavia myös siviilioikeudellisin keinoin. Koska työehdot on selvitetty viranomaisille ainakin viisumi-, kausityötodistus- tai oleskelulupahaun yhteydessä, on myös yleensä selvää, mistä työntekijän ja työnantajan välillä on sovittu esim. ansiotason ja työaikojen suhteen.

Yhteistä Rikosuhripäivystyksen kausityöntekijä- ja marjanpoimija-asiakkailla on kuitenkin ollut Suomessa työskentelystä aiheutuviin kuluihin liittyvät epäselvyydet etenkin majoituksen osalta. Kausityölain 19 § mukaan ”kausityöntekijältä voidaan periä vuokra, joka ei saa olla kohtuuton verrattuna hänen nettoansioihinsa”, mutta käytännössä vuokran kohtuullisuuden arviointi on ollut haastavaa. Lisäksi useat Rikosuhripäivystykseen yhteydessä olleet kausityöntekijät ovat kertoneet olleensa ennen Suomeen tuloaan tietämättömiä majoituksesta perittävistä kuluista. Rikosuhripäivystyksen käsityksen mukaan ulkoministeriö tai Maahanmuuttovirasto ei ole kausityö- tai viisumiharkinnassaan ainakaan systemaattisesti pyytänyt tietoja kausityöntekijän majoitusoloista tai vuokratasosta eikä täten verrannut niitä luvattuihin nettoansioihin, kuten toimittiin nyt vuoden 2024 kaudella työntekijän oleskelulupaa hakeneiden luonnonmarjanpoimijoiden kohdalla. Maahanmuuttovirasto tiedotti heinäkuussa, että 1300 hakemuksesta 400:aan tehtiin kielteinen päätös juuri sillä perusteella, että virasto arvioi hakijoille kulujen jälkeen käteen jäävän ansiotason liian pieneksi.

Rikosuhripäivystys esittää, että käsittelyssä olevan kausityölain muutoksen yhteydessä lain esitöihin kirjattaisiin tarkennuksia kohtuullisen vuokratason arvioinnin tueksi. Lain esitöihin voisi kirjata, että kausityöntekijältä ei saa periä majoituksesta alueen yleistä vuokratasoa ylittävää vuokraa, huomioiden samassa majoituksessa asuvien henkilöiden määrä, sekä että kohtuullisuuden arvioinnissa tulee huomioida kausityöntekijälle kulujen jälkeen käteen jäävä summa. Kohtuullisena

käteen jäävänä summana voisi pitää sellaista, joka vastaisi vähintään voimassa olevaa Schengen- viisumin päiväkohtaista varallisuusvaatimusta (tällä hetkellä 50 euroa päivältä), jonka asettamisessa on jo arvioitu vähimmäistaso oleskelukustannusten kattamiseen Suomessa. Täten viranomaisen olisi selkeämmin kausityöviisumia, -todistusta tai -oleskelulupaa myöntäessään velvollinen arvioimaan majoituskulujen kohtuullisuutta sekä kausityöntekijälle kulujen jälkeen käteen jäävän ansion riittävyttä. Näistä muodostuisi myös kausityöntekijälle itselleen realistinen käsitys sekä mahdollisuus verrata toteutunutta käteen jäävää ansiota ennalta luvattuun.

Lain esitöissä olisi lisäksi hyvä tarkentaa sitä, mitä tulee ottaa huomioon arvioitaessa, täyttääkö kausityöntekijälle järjestetty majoitus kausityölain 19 § mukaisen vaatimuksen siitä, että majoitus vastaa yleisiä terveys- ja turvallisuussäännöksiä. Kokemuksemme mukaan yleisiin ongelmiin kuuluu esimerkiksi se, että samaan asuntoon voidaan majoittaa majoituksen kokoon nähden kohtuuttoman suuri määrä työntekijöitä.

Rikosuhripäivystys pitää tärkeänä, että työsuojeluviranomaiselle turvataan tarvittavat resurssit kausityöntekijöiden työolojen tehokkaaseen valvontaan. Viranomaisvalvonnan lisäksi on hyväksikäyttöepäilyihin puuttumiseksi ja kausityöntekijöiden oikeusturvan parantamiseksi kuitenkin tärkeä turvata kausityöntekijöille myös sellaisia matalan kynnyksen neuvonta- ja auttamispalveluita, joihin he voivat ottaa yhteyttä omalla kielellään ja niitä yhteydenottokanavia pitkin, joita he osaavat käyttää.

Rikosuhripäivystyksessä on parhaillaan käynnissä neljättä kesää toimiva kausityöntekijöiden neuvontapalvelu, jonka kautta on joka kesä tullut esille useita mahdollisia hyväksikäyttötapauksia, joista on aloitettu useita rikostutkintoja. Kausityöntekijöitä autetaan myös Rikosuhripäivystyksen ihmiskaupan ja sen lähirikosten uhrien erityistukipalvelun perustyössä.

Vastaavien matalan auttamispalveluiden rooli korostuu silloin, kun kyseessä on ihmiskauppaepäilyä lievempi hyväksikäyttöepäily tai esimerkiksi epäselvä työsuhteen päättämistilanne, jossa kausityöntekijä jää varattomana vaille majoitusta. Kun ihmiskaupan uhrin osalta palveluista vastaisi tällaisiin tilanteisiin varautunut ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, on palveluiden järjestämistä muissa tapauksissa hyvinvointialueilla, joiden sosiaali- ja kriisipäivystysten toiminta kyseisissä tilanteissa vaihtelee suuresti. Viimeisen neljän vuoden aikana Rikosuhripäivystys on joka kesä auttanut tyhjän päälle jääneitä kausityöntekijöitä, joille ei ole aluksi järjestetty edes kiireellistä majoitusta, jolloin kausityöntekijät ovat pahimmillaan joutuneet nukkumaan öitä ulkosalla. Lisäksi kausityöntekijöiden kohdalla mahdollisen rikosprosessin oikea-aikainen viireyttäminen ja käynnistäminen on erityisen tärkeää ottaen huomioon sen, etteivät rikostutkinnat usein käynnisty ollenkaan, mikäli asianomistajien ja todistajien kuulemisia ei ole ehditty tehdä ennen heidän poistumistaan maasta. Rikosuhripäivystys on vuosittain toimittanut poliisille tietoa myös työntekijöiden maasta poistumisajankohdista, minkä johdosta kuulemisia on järjestetty nopeutetulla aikataululla.

Thaimaasta tulevilla marjanpoimijoilla on yleensä kotimaansakin mittakaavassa heikko tulotaso, minkä vuoksi tulotta jääminen tai pahimmassa tapauksessa vähäinenkin velkaantuminen Suomeen tehdyn marjanpoimintamatkan johdosta voi olla seurauksiltaan heille erityisen vakava. Vaikka on totta, että aiemmin korkeamman ansiotulon saavuttaneiden poimijoiden osalta tulotaso saattaa laskea, lisää työsuhteisuuteen siirtyminen ja käteen jäävän ansiotulon arviointi heidänkin osaltaan ennakoitavuutta ja tuo turvaa esimerkiksi sairastumisen varalta. Lisäksi työaikasäännöksistä sekä lisä- ja ylityön korvaamisvelvoitteesta seuraava kohtuullisempi työkuorma sekä lisääntynyt lepoaika parantaneet kaikkien poimijoiden työhyvinvointia ja vähentää mahdollisia negatiivisia terveystaivikutuksia, minkä johdosta niistä onkin laissa ja työehtosopimuksissa säädetty.

Rikosuhripäivystys kannattaa HE-luonnoksessa esitettyä vuoden päästä tehtävää lain vaikutuksiin, marjalain muutostarpeisiin, luonnonmarja-alan toimintatapoihin ja poimijoiden aseman kehitykseen keskittyvää arviointia.

Marttila Pia
Rikosuhripäivystys